

• ANALİZ

On Yıl Sonra 15 Temmuz: Liderlik, Demokratik Dirençlilik ve Kurumsal Kapasite Açısından Bir Değerlendirme

Hamit Emrah Beriş

ON YIL SONRA 15 TEMMUZ: Liderlik, Demokratik Dirençlilik ve Kurumsal Kapasite Açısından Bir Değerlendirme

HAMİT EMRAH BERİŞ

COPYRIGHT © 2026

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN: 978-625-5703-62-0

Editörya: Ebrar Üzümcü, Berrin Afacan, Mustafa Said İşeri
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan 34050 İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ | 8

LİDERLİK | 10

DEMOKRASİNİN DİRENÇLİLİĞİ | 14

DEVLETİN KURUMSAL KAPASİTESİ | 17

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME | 20

Bu analiz, Silahlı Kuvvetler içinde yuvalanan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen ve teşebbüs aşamasında bastırılan darbe girişiminin neden başarıya ulaşamadığını, birbirini tamamlayan üç temel etken olan liderlik, demokratik dirençlilik ve devletin kurumsal kapasitesi ekseninde ele almaktadır.

ÖZET

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin üzerinden geçen on yıllık süre, o gece yaşananları ve ardından gelen yeniden yapılanma sürecini daha geniş bir perspektiften değerlendirmek için yeterli bir zaman dilimidir. Bu analiz, Silahlı Kuvvetler içinde yuvalanan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen ve teşebbüs aşamasında bastırılan darbe girişiminin neden başarıya ulaşamadığını, birbirini tamamlayan üç temel etken olan liderlik, demokratik dirençlilik ve devletin kurumsal kapasitesi ekseninde ele almaktadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsında somutlaşan liderlik olgusu Weber'in karizmatik otorite ve bürokrasi çözümlemesiyle; darbeye karşı toplumun, siyasal aktörlerin ve devlet kurumlarının sergilediği mücadele demokratik dirençlilik kavramıyla ve son olarak kamu hizmetlerinin hiçbir kesintiye uğramadan sürdürülmesi ise altyapısal güç ve devlet kapasitesi olgularıyla ilişkilendirilerek incelenmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iktidarı boyunca kararlılıkla sürdürdüğü vesayetle mücadelenin toplumsal hafızada ve siyasi kültürde meydana getirdiği etkiyle 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat'ta yaşanan darbe ve müdahalelerin aksine 15 Temmuz'da darbeciler toplumsal bir taban bulamamıştır. Liderin kitlesel mobilizasyon çağrısı, toplumun mukavemeti ve başta güvenlik birimleri olmak üzere devlet kurumlarının eş güdüm içinde işlevlerini kesintisiz yerine getirmesi, teşebbüsün darbeye dönüşmesini engellemiştir.

GİRİŞ

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminin üzerinden on yıl geçti. Bu süre zarfında 15 Temmuz öncesi ve sonrasıyla birlikte o gece yaşananlara ilişkin çok sayıda kitap, makale, analiz ve gazete haberi yayımlandı. Aradan geçen on yıl, darbe girişiminin Türkiye'de toplum ve siyaset üzerindeki etkileri bağlamında daha derinlemesine analizler yapmak ve resme geniş bir perspektiften bakmak için yeterli bir süre olarak görülebilir. Ancak önce kısaca Türkiye'yi bir darbe girişimine götüren dinamikleri yeniden hatırlamakta ve 15 Temmuz'da yaşanan gelişmelere kısaca bakmakta yarar vardır.

2016 yılının 15 Temmuz günü, akşam saatlerinde özellikle Ankara ve İstanbul'da yaşayanlar olağanüstü bir hareketlilik olduğunu fark ettiler. İstanbul'da o zamanki adıyla Boğaziçi Köprüsü tek yönlü olarak trafiğe kapatılırken Ankara'da şehir merkezinin üstünde savaş uçakları alçaktan uçuş yapmaya başladı. İzleyen birkaç saat içinde şehirlerin farklı yönlerinde tanklar ve diğer askeri araçlar görüldü. Belirli merkezi yerlerde asker hareketliliği yaşandı, bazı yollar trafiğe kapatıldı. Aynı saatlerde kamuoyunda yaşananların bir darbe girişimi olduğuna yönelik ilk sesler duyulmaya başlandı. Özellikle büyük şehirlerde vatandaşlar sokağa çıkarak darbe karşısında sessiz kalmayacaklarını hissettirdiler. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın FaceTime uygulaması aracılığıyla canlı yayında CNN Türk ekranla-

rına bağlanarak darbe girişimine karşı milleti sokaklarda toplanmaya çağırması üzerine Türkiye'nin farklı yerlerinde yaşayan vatandaşlar akın akın sokağa inerek darbecilere tepki gösterdiler. Darbeci FETÖ militanları bunun üzerine şiddetin dozunu artırdı. Hem sivil halka hem de başta Gölbaşı'nda bulunan Özel Harekat Daire Başkanlığında içtima halinde bulunan polisler olmak üzere güvenlik gücü mensuplarına karşı silahlı saldırıya geçti. Uçaktan atılan bombalarla ve ağır silahlarla halkın üzerine ateş açılmasıyla saldırı örneği ancak savaşlarda görülebilecek bir boyut kazandı. Sonradan yapılan tespitlere göre 251 vatandaş FETÖ'cü darbecilerin saldırıları sonucu hayatını kaybetti.¹

Darbe girişiminin Silahlı Kuvvetler içinde yuvalanan FETÖ'ye bağlı militanlar tarafından yapıldığı kısa sürede anlaşıldı. Yargı bürokrasisi harekete geçerek darbeye karışanlar hakkında resen soruşturma başlattı. Güvenlik güçleri, 16 Temmuz sabah saatlerinde darbecilerin çoğunu gözaltına alarak ve etkisiz hale getirerek bu girişimi bastırdı. Burada dikkat çeken konulardan biri kamu hizmetlerinde herhangi bir aksama yaşanmaksızın devlet kurumlarının faaliyetlerine devam etmesi oldu. 20 Temmuz 2016 günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında alınan tavsiye kararı doğrultusunda Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu yurdun tümünde üç aylığına olağanüstü hal (OHAL) ilan edildi.² Daha sonra yedi kez uzatılan OHAL 8 Temmuz 2018'e kadar sürdü.

OHAL ilanının akabinde çıkarılan kanun hükmünde kararnameler (KHK) aracılığıyla bir taraftan darbenin faili FETÖ'nün hareket kabiliyeti elinden alınırken diğer taraftan da darbenin önünü açan vesayet mekanizmaları büyük oranda ortadan kaldırıldı. Gerçekten de FETÖ, 1970'lerden itibaren özellikle eğitim sektöründeki faaliyetleriyle kendine militan devşirmeye; 1980'lerde askeri okullara öğrenci yerleştirmek de dahil olmak üzere devlet içinde örgütlenmeye başlamıştı. Dolayısıyla FETÖ'nün kişileri ilk gençlik çağlarından itibaren özellikle eğitim faaliyetleri aracılığıyla kendisine bağladığı, ardından üniversite tercihlerini ve meslek seçimlerini yönlendirdiği görülüyordu. İlerleyen süreçte iş ve eş seçimleri aracılığıyla kişinin bir bakıma tüm hayatı ele geçiriliyor ve örgütün çıkarları doğrultusunda hareket etmesi sağlanıyordu. Tüm bu süreçler gizlilik içinde yürütülüyor, hücre tipi yapılanmalar aracılığıyla herhangi bir sızmaya karşı militanların bile sınırlı bilgiye sahip olmaları sağlanıyordu.

”

15 Temmuz darbe girişimi belki de darbecilerin de hiç hesap etmedikleri şekilde liderin, toplumun ve devlet kurumlarının kararlı tavrı, iş birliği içinde ve eş güdümlü hareket etmesi aracılığıyla başarıya ulaşamamıştır.

1 15 Temmuz gecesi yaşananlar hakkında çok sayıda kitap, rapor, analiz vb. yayımlandı. Bunlardan bazıları, Burhanettin Duran ve Fahrettin Altun, *Milletin Zafarı 15 Temmuz* (Ankara: SETA Yayınları, 2017); Hüseyin Aydın, *Asırlık Gece: Belgeler ve Deliller Işığında 15 Temmuz Darbe Girişimi* (İstanbul: Turkuvaiz Kitap, 2021); Atilla Yayla, *Şanlı Direniş 15 Temmuz* (Ankara: Liberte Yayınları, 2016); Ahmet Çiğdem, *Mucizenin Etik Uğrağı: 15 Temmuz Sonrası Din, Toplum ve Planaryal Özne Üzerine Düşünceler* (Ankara: Felix Kitap, 2019).

2 Cem Duran Uzun, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Olağanüstü Hal İlanı ve Sonuçları”, *SETA Perspektif*, sayı 138 (Temmuz 2016).

15 Temmuz sonrası yapılan düzenlemeler aracılığıyla bir bakıma örgütün insan kaynaklarına ilişkin “tedarik zinciri” kırıldı. FETÖ’ye bağlı eğitim kurumları kapatılırken geçmişten itibaren örgütün yuvalandığı askeri liseler başta olmak üzere bazı devlet okulları için de aynı yol izlendi. “Arındırma politikaları” çerçevesinde örgütle iltisaklı kamu görevlilerinin işlerine son verildi.³ Ardından hem darbe yargılamaları hem de farklı illerde yürütülen diğer mahkemeler aracılığıyla FETÖ mensuplarının yargı karşısında hesap vermesi sağlandı. Ankara’da yürütülen ana yargılamada merkez üssü Akıncı (Mürted) Hava Üssü olarak belirlenen darbeye doğrudan ve fiilen karışanların yargılaması gerçekleşti. Bunun dışında tespit edilen diğer FETÖ mensupları da örgütsel bağları nedeniyle farklı illerde hakim karşısına çıkarıldı.⁴

Aradan geçen on yıllık süre zarfında FETÖ’nün milli güvenliğe tehdit düzeyinin önemli ölçüde düştüğü, ancak henüz tam anlamıyla ortadan kalkmadığı söylenebilir. Örgüt elebaşı Fetullah Gülen’in ölümünün ardından militanlar arasındaki bağın zayıfladığı, FETÖ’nün mali gücünün gerilediği, hepsinden daha önemlisi, yeni militan devşirme potansiyelinin oldukça sınırlandığı açıktır. Ancak FETÖ’nün geçmişten itibaren hem mali açıdan hem de insan gücü yönünden ciddi bir birikim oluşturduğu bilinen bir durumdur. Üstelik FETÖ’nün farklı istihbarat servisleriyle geçmişte kurduğu bağın sürdüğü de anlaşılmaktadır.

Sürecin FETÖ ile ilgili boyutunun dışında aradan geçen on yılda teorik bakımından öğrettikleri ve hatırlattıkları bu analizin asıl konusudur. Analiz, darbe girişiminin bastırılması ve sonraki restorasyon faaliyetlerinde etkili olan sacayağını ele almaktadır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şahsında mücessem hale gelen ve darbenin bastırılmasında en etkili faktör olan liderlik olgusu; geçmişteki tecrübelerden ve vesayetle mücadele süreçlerinin etkisinden dolayı düşünüldüğünden güçlü olduğu anlaşılan Türk demokrasisinin dirençliliği ve daha ilk saatlerinden itibaren darbeye direnilmesini sağlayan ve kamu hizmetlerinde herhangi bir aksamaya yol açmayan kurumsal kapasitenin güçlülüğü bu analizin dayandığı üç temel ayak olacaktır.

LİDERLİK

15 Temmuz darbe girişimi, demokrasilerde liderlik olgusunun önemini bir kez gösterdi. Uzunca süreler boyunca demokrasilerde sistemin işleyişini daha önceden belirlenen normlar çerçevesinde işleyen kurumların sağladığı yönünde bir kanat hakim olmuştur. Buna göre modern demokraside liderin temel rolü, kurumlar arasında eş güdümü sağlamak şeklinde kabul edilir. Bu bağlamda modern demok-

3 Serdar Güleler, “Dünyada Arındırma Politikaları ve Devletin FETÖ’den Arındırılması”, *SETA Perspektif*, sayı 142 (Eylül 2016).

4 Cem Duran Uzun, Mert Hüseyin Akgün ve Hasan Yücel, *İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ* (İstanbul: SETA Yayınları, 2017).

rasilerde siyasetin lider ekseninde işlemediği, liderin sistemdeki diğer aktörlerden biri olduğu, bir bakıma diğer elitlerle birlikte değerlendirilebileceği “eşitler arasında birinci” (*primus inter pares*) veya “diğerlerinden daha eşit” sayılabileceği iddia edilmiştir.⁵ En azından liderin demokrasilerde parti veya hükümet politikalarını uygulayan, fazla kişisel inisiyatif kullanmayan yönetici olduğu savunulur. Buna karşılık Max Weber, modern demokrasinin henüz yükselme çağında, tarihteki tüm yönetim şekilleri gibi demokrasilerde de liderliğin önemli olduğunu açıkça ortaya koymuştur.⁶

Weber’e göre, demokrasiler de dahil olmak üzere tüm siyasal sistemlerde liderlik görevini üstlenecek bir kişiye ihtiyaç vardır. Modern devletlerdeki bürokratik yapılanma iktidarı tüm vecheleriyle kendi elinde tutmaya çalışır. Weber, modern devletin temel işlevlerini yerine getirme açısından bürokrasiye ihtiyaç duyduğunu kaydeder. Bürokrasi, iş bölümü, uzmanlaşma, süreklilik, hiyerarşi ve öngörülebilirlik gibi ilkeler aracılığıyla rasyonel bir örgütlenme modeli oluşturur. Devletin sorumluluk alanı arttıkça bürokrasinin de kapsamı genişler. Buna karşılık, Weber, bürokrasinin bir yönüyle demokrasiye tehdit de oluşturabileceğini savunur. Bürokratlar, sahip oldukları uzmanlık bilgisi, uzun süreli sistem içinde bulunmanın getirdiği tecrübe ve kurumsal yapıyı iyi bilmenin avantajıyla kendilerini siyasetçilerden daha üst bir konuma yerleştirebilirler. Ayrıca bürokratlar, kendilerinin sistemin asli unsurları durumunda bulunduklarını, siyasetçilerin ise geçici olduklarını düşünürler. Dolayısıyla siyasetçilerle bürokratlar arasında bir gerilim olduğundan söz edilebilir.⁷ Burada lider devreye girer.

Weber, siyasi liderin bürokrasiyi denetleyecek ve kendini siyasetin üzerinde konumlandırmasını engelleyecek en önemli güç olduğunu ifade eder.⁸ Bu yaklaşım, Weber’in karizmatik otorite anlayışıyla birleştiğinde demokrasinin işleyişi için bürokrasiyi denetim altında tutacak ve halkla doğrudan ilişki kurabilecek bir lidere ihtiyaç duyulduğu görülür. Liderin önemi, özellikle kriz dönemlerinde iyiden iyiye açığa çıkar. Olağan dönemlerde karar alma ve işleyiş süreçleri zaten bellidir. Bu süreçte, kurumlar ve yöneticiler kendileri için belirlenmiş sınırlar çerçevesinde hareket ederler. Hem yöneticiler hem de yönetilenler açısından öngörülebilir bir durum söz konusudur. Oysa olağanüstü dönemlerde ve kriz anlarında liderlik becerileri devreye girer. Lider, bu tür durumlarda krizden çıkılması

”

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın iktidarı boyunca kararlılıkla sürdürdüğü vesayetle mücadelenin toplumsal hafızada ve siyasi kültürde meydana getirdiği etkiyle 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat’ta yaşanan darbe ve müdahalelerin aksine 15 Temmuz’da darbeciler toplumsal bir taban bulamamıştır.

5 Nannerl O. Keohane, “Leadership, Equality & Democracy”, *Daedalus* 145, sayı 3 (2016): 9.

6 Max Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (Berkeley: University of California Press, 1978), 268.

7 Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, haz. Hans H. Gerth ve C. Wright Mills, çev. Taha Parla (14. baskı, İstanbul: Deniz Yayınları, 2014), 347.

8 Henri Mendras ve Etienne Jean, *Sosyolojinin Kurucuları: Tocqueville, Marx, Durkheim ve Weber*, çev. Zuhul Karagöz (İstanbul: Albaraka Yayınları), 198.

için bir vizyon ve çözüm reçetesi ortaya koyar. Ama bundan daha önemlisi liderin bunun doğru yol olduğuna ve mutlaka uygulanması gerektiğine toplumu ikna etme gücüne sahip olmasıdır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın karizmatik bir lider olduğu açıktır. Erdoğan'ın kesintisiz devam eden iktidarının parti kimliğinden daha çok kişisel karizması aracılığıyla gerçekleştiği çok kişi tarafından kabul edilir. Ancak Erdoğan'ın Weberyen anlamda karizmatik lider sayılmasını sağlayan asıl faktör, pek çok kriz anından başarıyla çıkabilmiş olmasıdır. İlk gençlik çağlarından itibaren siyasetin içinde yer alan Erdoğan siyasal parti organizasyonu içinde hemen her kademedede “başkanlık” görevinde bulunmuştur. Parti hiyerarşisi açısından bu süreç, 2001'de AK Parti'nin kurucu genel başkanı olmasıyla parti siyaseti açısından en üst noktaya çıkar. Devlet yönetiminde 1994'te İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığıyla başlayan kariyeri, 2003'te başbakanlık makamıyla devam eder, 2014'te ise cumhurbaşkanı olmasıyla en üst düzeye ulaşır. Söz konusu makamlara gelmesi, demokratik zeminde gerçekleşen seçim sonuçlarıyla mümkün olur. Buna karşılık, Erdoğan'ın bu denli uzun süre iktidarda kalması, olağanüstü durumlar ve kriz anlarında gösterdiği liderlik becerisinden kaynaklanmıştır. Bu konuda belli başlı örnekler olarak 2007'de yaşanan e-muhtıra hadisesi, 2008'de AK Parti'ye kapatma davası açılması, 2013'te gerçekleşen Gezi Parkı Olayları ve akabinde ortaya çıkan 17-25 Aralık Yargı Darbesi girişimi gösterilebilir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, tüm bu süreçlerde kimi zaman partisinin diğer yöneticilerinin genel eğilimlerinin aksine davranışlar sergiledi. Örneğin Gezi Parkı Olaylarında bunun masum bir çevreci eylem ya da bir hak arama mücadelesi değil, hükümeti gayrimeşru yollarla devirme girişimi olduğunu açıkça dile getirdi. 17-25 Aralık Yargı Darbesi girişiminde FETÖ kontrolünde hareket eden bir grup Emniyet ve Yargı mensubunun hükümete karşı hukuk dışı bir kalkışma gerçekleştirmeye çalıştıklarını ve buna teslim olmayacaklarını söyledi. Bu bağlamda krizi çözmek için bir karar alan ve bir irade ortaya koyan Erdoğan bunu önce kendi partisine ardından da tüm topluma kabul ettirdi.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, tüm bu süreçlerde inisiyatif aldı, soruna karşı kendi yaklaşımının en doğrusu olduğuna ve krizden bu şekilde çıkılabileceğine toplumu ikna etti. Elbette siyaset bir yönüyle ikna sanatıdır. Siyasetçiler, toplumu siyasi açıdan en doğru ve kamusal yarara uygun tercihin kendileri olduğu yönünde ikna edebilme becerisi oranında başarılı olurlar. Ancak asıl başarı performansının toplumu derinden etkileyen kriz anlarında ortaya çıkacağı açıktır. Zira krizler veya olağanüstü durumlar, insanlar kadar sistemlerin ve kurumların rutinlerini bozan, alışılmadık hadiselerdir. Dolayısıyla insanların çoğunluğu bu tür durumlarda ne yapacaklarını bilemeyebilir veya olağan dışı tepkiler verebilirler. Liderliğin rolü ve toplum üzerindeki gerçek etkisi bu noktada anlaşılır. Gerçek bir lider, yaşanan

süreç ne kadar alışılmışın dışında kalırsa kalsın toplumu yönlendirme becerisi gösterir. Böyle bir yönlendirme için öncelikle siyasetçinin kendi yol haritasını hızlı şekilde belirlemesi gerekir. Ancak hızlı davranma arayışı, tutarsızlıklara ve tereddütlere sebebiyet vermemelidir. Siyasetçinin öz güvenli tavrı, toplumu ikna edebilecek önemli araç durumunda olacaktır. Erdoğan'ın kriz anlarında toplumu yönlendirme becerisinin oldukça yüksek olduğu, böylece krizin derinleşmesini ya da farklı boyutlar kazanmasını engellediği gerçektir.

15 Temmuz darbe girişimi, AK Parti'nin iktidarı döneminde yaşanan en büyük kriz olarak görülebilir. Bu hadise ile darbecilerin aslında en baştan itibaren Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın karizmasının ve toplum üzerindeki etkisinin farkında oldukları anlaşıldı. Bu bakımdan, Marmaris'te tatilde olan Erdoğan'ın sesinin topluma ulaşmasının engellenmesinin darbecilerin ilk hedefi olduğu görüldü. Ancak Erdoğan'ın telefon bağlantısı aracılığıyla topluma sesini duyurması bir anda tüm dengeleri lehine çevirdi. Bu noktada bir gerçeğin altını çizmek gerekir: Takım elbiseli olarak her zamanki özgüvenli ses tonu ve soğukkanlı yaklaşımıyla topluma seslenen Erdoğan, zaten kendisine destek verenler dışında kalan kesimleri de etkiledi.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın demokrasiye sahip çıkma çağrısında bulunması ve darbeye mücadele konusundaki tereddütsüz tavrı liderlik becerileriyle yakından ilişkilidir. Nitekim yine dakikalar içinde birtakım güvenlik endişeleri bulunmasına rağmen İstanbul Atatürk Havalimanı'na gidilmesi ve burada verilen görüntüler toplumu cesaretlendirmekle kalmadı, darbecilerin psikolojik çöküş yaşamalarını da sağladı.

Liderin en önemli özelliklerinden birinin kitlesel mobilizasyon olduğu açıktır. Karizmatik lider, özellikle olağanüstü durumlarda toplumu kendi gösterdiği istikamette mobilize etme becerisine sahip olmalıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın millete sokaklara inme çağrısı yapması kadar bu çağrının toplumdan karşılık bulması da önemlidir. Aksi takdirde liderin karizmasının tükendiği, en azından eskisi kadar olmadığı gibi bir sonuca ulaşılabilecektir. Ancak Erdoğan, hem inisiyatif ve siyaseten risk alarak toplumu sokaklara inmeye çağırdı hem de bunun demokrasiyi ve milli iradeyi korumak için yegane yol olduğuna insanları ikna etti.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısının yankı bulması bir sonraki başlıkta daha detaylı şekilde ele alacağımız gibi vesayetle mücadele olgusunu sürekli şekilde işlemesiyle de yakından bağlantılıdır. Erdoğan, kendisinin de geçmişte farklı şekillerde mağduru olduğu vesayetle mücadele konusunda toplumda bir hassasiyet oluşturmaya çalışmıştı. Aynı durum, FETÖ açısından da geçerlidir. 15 Temmuz'dan en az birkaç yıl geriye gidildiğinde Erdoğan'ın devlet içine sızan ve antidemokratik yollarla iktidarı ele geçirmeye çalışan FETÖ konusunda toplumu uyardığı görülür. Gerçekten de Erdoğan, FETÖ'nün devlet içine sızan ve yabancı

”

**Cumhurbaşkanı
Erdoğan'ın
günümüzde çok
az örneği kalan
karizmatik liderliği
belki de darbeyi
önleyen en önemli
faktör olmuştur.**

devletler tarafından desteklenen bir terör örgütü olduğunu çok uzun zaman dile getirdi.⁹ 15 Temmuz gecesi milyonlarca insanın önce ani bir refleksle ardından da Erdoğan'ın televizyondan duyulan çağrısıyla sokağa dökülmesinin ardında lidere duyulan güven vardı. Dolayısıyla Erdoğan'ın günümüzde çok az örneği kalan karizmatik liderliği, belki de darbeyi önleyen en önemli faktör oldu.

DEMOKRASİNİN DİRENÇLİLİĞİ

Türk demokrasisi, 15 Temmuz'da aslında ciddi bir sınava tabi tutuldu. Daha önce de darbe tecrübesi yaşayan demokrasi'nin 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat tarihlerinin tamamında karşı karşıya geldiği bu imtihanı kaybettiği söylenebilir. Söz konusu darbe ve askeri müdahale süreçlerinde kamuoyunun doğrudan tepkisi oldukça sınırlı kaldı, darbeciler amaçlarına kolayca ulaştılar. İlk olarak 27 Mayıs 1960'ta Silahlı Kuvvetler içindeki bir cuntanın demokratik yollarla işbaşına gelen Demokrat Parti hükümetini devirmesinin adeta darbeleri gelenek haline getirdiği söylenebilir. 27 Mayıs'tan 12 Eylül'e, en son da 28 Şubat'a kadar uzanan zaman diliminde darbecilerle hesaplaşmaya gidilmemesi, askeri bürokrasinin gerek gördüğü durumlarda demokratik siyasetin olağan işleyişine müdahale edebileceği yönünde bir algı oluşmasına sebebiyet verdi.¹⁰ Darbelerin ardından demokrasiye yumuşak geçişlerin yaşanması, hiçbir darbecinin yargılanmamasını ve bu açıdan gerçek anlamda bir normalleşme sürecinin yaşanmamasını beraberinde getirdi.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, iktidarının ilk günlerinden itibaren her türlü vesayetle mücadele etme kararlılığını gösterdi.¹¹ Kendisi de 28 Şubat döneminde yargılanan ve hüküm giyerek bir süre cezaevinde kalan, ayrıca siyasi yasaklı durumuna düşen Erdoğan, siyasetinin merkezine darbelerle ve darbelerin sonunda ortaya çıkan vesayet mekanizmalarıyla mücadeleyi yerleştirdi. İktidarının ilk günlerinden itibaren, darbelerin ve darbelerin etkisiyle ortaya çıkan vesayet kurumlarının milli iradenin kullanılmasının önündeki en önemli engellerden biri olduğunu sıklıkla dile getirdi. Bu şekilde, aslında kolektif bilinçaltına darbelerle mücadelenin tüm toplumsal kesimlerin görevi olduğu ve bunun milletin kendi iradesine sahip çıkması anlamına geldiği mesajı gönderildi. Söz konusu yaklaşım, söylem bazında bırakılmadı, kuvveden fiile geçildi. Darbe dönemlerinde kabul edilen vesayetçi düzenlemeler belirlenerek bunların yürürlükten kaldırılmaları sağlandı. 15 Temmuz gecesi yaşananlar aracılığıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu çabalarının aslında ülke demokrasi'nin direncini artırdığı görüldü.

9 Hamit Emrah Beriş, "FETÖ ile Mücadele", içinde *AK Parti'nin 15 Yılı: Siyaset*, ed. Nebi Miş ve Ali Aslan (İstanbul: SETA Yayınları, 2018), 379-408.

10 Nebi Miş, "27 Mayıs'tan 15 Temmuz'a: Darbe ve Darbecilerle Hesaplaşma Sorunu", içinde *15 Temmuz Sonrası Türkiye*, ed. Burhanettin Duran ve Cem Duran Uzun (İstanbul: SETA Yayınları, 2022), 117-136.

11 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hamit Emrah Beriş, "AK Parti'nin En Zorlu Sınavı: Darbeler ve Vesayet ile Mücadele", içinde *15 Temmuz Sonrası Türkiye*, ed. Burhanettin Duran ve Cem Duran Uzun (İstanbul: SETA Yayınları, 2022), 89-115.

Demokratik dirençlilik (*democratic resilience*) kavramı, bir demokrasinin yüz yüze olduğu iç ve dış tehditler karşısında temel kurumları, normları, işleyiş süreçlerini koruyabilme, karşılaşılan tehditleri bertaraf edebilme kapasitesini ifade etmektedir.¹² Darbe gibi içsel ve dışsal baskılar ile antidemokratik eylemler karşısında kendini ne kadar koruyabiliyorsa o kadar güçlü bir demokrasiden söz etmek mümkündür.¹³ Demokrasinin olağan dönemlerde işleyişini sürdürmesi kriz anlarına göre çok daha kolaydır. Asıl önemli nokta, herhangi bir kriz anında demokrasinin korunmasını sağlayacak bir siyasi kültürün var olup olmamasıdır. Bu anlamda, demokratik dirençliliğin dört ana parametreden oluştuğu söylenebilir.

Öncelikle anayasal güçlerin, yani yasama, yürütme ve yargının kriz anında işlevlerini yerine getirebilecek durumda olması gerekir. Herhangi bir sorunla karşılaşıldığında her bir gücün vereceği tepkinin sistemi korumak açısından işlevi farklıdır. İkinci olarak siyasi aktörler, partiler ve politikacılar, demokrasinin yanında olduklarını ve sistemi korumak için mücadele edeceklerini göstermelidir. Üçüncü sırada sivil toplum kuruluşlarının (STK) demokrasinin yanında konumlanmalarının gerekliliği yer alır. Sonuncusu ve belki de en önemlisi ise toplumun demokrasinin ciddi bir tehdit altında olduğu olağanüstü durumlarda sergileyeceği tavidir.¹⁴

Bir antidemokratik girişimin halka rağmen başarılı olma ihtimali düşüktür. Bu nedenle, darbeciler bile halkın çıkarları ve hatta talebi doğrultusunda darbe yaptıklarını iddia ederler. Tüm rejimler, meşruiyetlerini halktan devşirmeye çalışır. Dolayısıyla halkın tepkisi, demokrasiyi kesintiye uğratacak bir sürecin başarılı olup olmaması bakımından kritik öneme sahiptir.¹⁵

Darbe girişiminin yaşandığı 15 Temmuz gecesi, tüm aktörler demokrasiyi korumak için önemli bir kararlılık sergiledi. Öncelikle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) fiilen bombalanmasına rağmen parlamentoya ulaşan milletvekilleri aracılığıyla çalışmalarına devam etti. Dönemin TBMM Başkanı İsmail Kahraman, Genel Kurulu açtı ve farklı partilerden milletvekillerine söz vererek darbeye karşı ortak bir sesin yükselmesini sağladı. Kürsüye çıkan tüm milletvekilleri, milletin kendilerine emanet edilen iradesini teslim etmeyeceklerini ortaya koydu. Bunun yanında yürütme organı, tüm unsurlarıyla görevlerine devam etti.

”

Kendisi de 28 Şubat döneminde yargılanan ve hüküm giyerek bir süre cezaevinde kalan, ayrıca siyasi yasaklı durumuna düşen Erdoğan, siyasetinin merkezine darbelerle ve darbelerin sonunda ortaya çıkan vesayet mekanizmalarıyla mücadeleyi yerleştirdi.

12 Kevin Walz, Lion Merten, Matthias Rosenthal, Jana Niedringhaus ve Johannes Helgest, “From Latest Buzzword to Conceptual Framework: Unraveling the Complexities of Democratic Resilience”, *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft* 19, sayı 1 (2025): 100.

13 Wolfgang Merkel, “What is Democratic Resilience?”, *Democratization* 33, sayı 3 (2026): 472.

14 Merkel, “What is Democratic Resilience?”, 476-481.

15 Marianne Dahl ve Kristian Skrede Gleditsch, “Clouds with Silver Linings: How Mobilization Shapes the Impact of Coups on Democratization”, *European Journal of International Relations* 29, sayı 4 (2023): 1018-1019.

Demokrasi için anlamlı olan konu, darbe teşebbüsüyle bir bakıma topyekün mücadele edilmesi idi. Tekrarlamak gerekirse bu tablo demokrasinin ulaştığı olgunluk seviyesini göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

Özellikle güvenlik bürokrasisi önemli bir işlev üstlendi ve darbecilerle aktif şekilde mücadele etti. Ayrıca ulaşım ve iletişim hizmetlerinde darbecilerin tüm çabalarına rağmen bir kesinti yaşanmadı. Yargı da ilk andan itibaren darbeye yönelik açıklanan soruşturmalar ve gözaltı talimatları aracılığıyla demokrasinin korunması sürecinin içinde oldu. Aynı gece, farklı STK'lar kesinlikle seçilmiş hükümetin yanında olduklarını ve darbeyi desteklemediklerini ilan ettiler. Ancak bunların

en önemlisi halkın tepkisiydi. Darbe girişiminin başladığı ilk andan itibaren İstanbul ve Ankara başta olmak üzere farklı şehirlerden 100 binlerce vatandaş sokağa çıkarak darbeye karşı koydular. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısının ardından sokaklara çıkan vatandaş sayısı katlanarak arttı. Bu süreçte, darbeciler güvenlik güçlerinin yanı sıra sivil halka yönelik de şiddet uyguladılar. Ancak direnişe geçen vatandaşlar, çok sayıda can kaybı yaşanmasına rağmen geri adım atmadı. Böylece Türk demokrasisi içine girdiği sınavı kazandı.

15 Temmuz'da halkın sokağa çıkışı, aslında darbelerin “toplumsal hafıza” üzerinde bıraktığı olumsuz izlerle de yakından ilişkilidir.¹⁶ 27 Mayıs darbesi sonrasında Başbakan Adnan Menderes'in iki bakanı, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan ile birlikte idam edilmesi özellikle sağ siyaset üzerinde travmatik bir etki yaptı.¹⁷ Hemen herkesin bu idamların haksız olduğunu bilmesine rağmen buna karşı çıkılamaması uzunca yıllar boyunca insanların vicdanına adeta bir pişmanlık duygusu yerleştirdi. 12 Eylül ise çok daha geniş toplumsal kesimlere dokundu.¹⁸ Çok sayıda insan yargılandı, işkence gördü, uzun süre hapis yattı ve idam edildi. Dolayısıyla 12 Eylül'ün dramatik etkileri toplumda çok daha fazla insana doğrudan ya da dolaylı olarak ulaştı. Üstelik darbecilerin “bir sağdan, bir soldan” mantığı uğranılan mağduriyetlerin siyaset üstü bir görünüm kazanmasını beraberinde getirdi. Öyle ki 12 Eylül Anayasası yüzde 92'lik bir çoğunlukla kabul edilip darbenin zımnen onaylandığı gibi bir görünüm oluştursa da zaman içinde ortaya çıkan mağduriyet hikayeleri toplumsal algının da değişmesini beraberinde getirdi. Daha güncel bir örnek olarak 28 Şubat sürecinde yaşananların izleri toplumsal hafızada daha diydirdi. Burada mağduriyet yaşayanların durumu daha geniş kesimler tarafından biliniyordu.

Diğer darbeler gibi 28 Şubat döneminde de muktedirler, toplumun ciddi bir tepkisiyle karşılaşmadan amaçlarına kısa vadede ulaştılar. Ancak tüm bunların toplumun hafızasında bir yara açtığı görüldü. Şu noktaya dikkat çekmek gerekir:

¹⁶ Toplumsal hafıza kavramı konusunda bkz. Maurice Halbwachs, *On Collective Memory* (Chicago: University of Chicago Press, 1992).

¹⁷ Hamit Emrah Beriş, *Millî İradeye ve Demokrasiye İlk Darbe: 27 Mayıs 1960* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 2022).

¹⁸ Hamit Emrah Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Lâke: 12 Eylül 1980* (Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 2022).

Darbenin ilk saatlerinde, pek çok kişi tarafından tahmin edilse de failin FETÖ olduğu henüz tam anlamıyla bilinmiyordu. Dolayısıyla insanlar her kimden geliyorsa gelsin ve kendileri için bedeli her ne olursa olsun düşünmeden sokağa indiler. Üstelik yakın gelecekte bir darbe girişiminin yaşanabileceğine dair haberler ya da siyasetçiler tarafından yapılan uyarılar da bulunmuyordu. Yani değil stratejik, psikolojik bir hazırlık sürecinden bile söz etmek mümkün değildi. Bu beklenmedik hadiseye karşı tüm direniş, önceden planlanmayan şekilde oldukça hızlı ve kendiliğinden gelişti. Muhtemelen bu doğal tepki darbecilerin planları kadar psikolojilerini de bozdu.

15 Temmuz'da yaşananların teşebbüs aşamasında kalması, Türkiye'de toplumun, siyasal aktörlerin ve devlet kurumlarının demokratik meşruiyeti koruma açısından güçlü bir kararlılık göstermeleri sayesinde mümkün oldu. Bu durum aslında Türkiye'de demokratik dirençliliğin oldukça yüksek olduğunu da gösterdi. Öyle ki FETÖ, darbe girişimi sırasında yalnız kaldı. Muhtemelen kendisine açık ya da örtülü destek vereceğini, en azından sessiz kalacağını düşündüğü kesimler tarafından yalnız bırakıldı. Bu da darbenin hiçbir şekilde toplumsal taban bulamamasını sağladı. Demokrasi için anlamlı olan konu, darbe teşebbüsüyle bir bakıma topyekün mücadele edilmesiydi. Tekrarlamak gerekirse bu tablo demokrasinin ulaştığı olgunluk seviyesini göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır.

DEVLETİN KURUMSAL KAPASİTESİ

Devlet kapasitesi kavramı, bir devletin toplum üzerinde hukuk aracılığıyla otorite kurabilme, kamu düzenini sağlama ve koruma, kamu hizmetlerini düzenli olarak sunabilme ve toplumsal ihtiyaçları sürekli şekilde karşılayabilme yeteneğini ifade eder.¹⁹ Francis Fukuyama, devletin kurumları aracılığıyla alınan kararları uygulama kapasitesine sahip olmasının otoritesinin güçlü ve kalıcı olduğunu göstermesinin en önemli aracı durumunda bulunduğunu savunur. Bu amaçla devlet hem gerekli mali kaynaklara hem de uygulama merciiindeki uzmanlara sahip olmalıdır.²⁰

Michael Mann, bir devletin aldığı kararları despotik yollarla topluma dayatabileceğini ancak bunun demokratik meşruiyeti olmadığını kaydeder. Modern devletin aldığı kararları toplumun geneline yayabilme, sivil topluma nüfuz edebilme ve ülkenin her yerine sürekli şekilde ulaşabilme kapasitesi bulunmalıdır. Mann, devletin bu niteliklerini “altyapısal güç” şeklinde nitelendirir. Altyapısal güç; devletin güvenlik, ulaşım ve iletişim, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerini ülkenin her yerine kesintisiz ve düzenli şekilde ulaştırmasını anlatır. Devletler

¹⁹ Francis Fukuyama, “What is Governance?”, *CGD Working Paper* No: 314 (Washington: Center for Global Development, 2013), 4-18, 7.

²⁰ Fukuyama, “What is Governance?”, 17.

bu amaçla profesyonelleşmiş bürokratik mekanizmalar kurarlar ve bunlar aracılığıyla vergi toplama ve nüfus kayıt gibi işlevlerini yerine getirirler. Söz konusu işlevlerdeki duraklama veya kesinti, devletin asli görevlerinin yürütülmesinde de sorunlara yol açacaktır.²¹

Kapasitenin rolü, daha çok kriz anlarında ve olağanüstü durumlarda ortaya çıkar. Başka bir ifadeyle normal dönemlerde kamu hizmetlerinin sunulmasında genellikle çok büyük sorunlarla karşılaşmaz. Ancak rutinin dışına çıkıldığında devlet kurumları yaşanan sorunlara normal zamanlardaki tepkilerini veremeyebilirler. Olağanüstü bir durumda kamu hizmetinde aksamalar ya da bürokrasi içinde çözümler ortaya çıkabilir. Darbe gibi durumlarda bürokratlardan bir kısmı darbecilere destek olmasalar bile onların karşılına çıkmama ya da görevlerini yapmama, dolayısıyla aktif bir pozisyon almama gibi bir yaklaşım sergileyebilirler.²² Bu durum da dolaylı bir destek anlamına gelir.

Buradan da anlaşılabileceği gibi devletin ve kurumlarının asıl gücü, olağanüstü gelişmelerle krizlere hızlı ve etkili şekilde cevap verebilme yetenekleriyle ölçülür. Türkiye’de en son 6 Şubat 2023 depremlerinde tekrar tecrübe edildiği gibi kurumların kriz anlarına cevap verme ve hızlı hareket etme yetenekleri güçlüdür. Ayrıca bu tür olağanüstü durumlarda toplumun harekete geçme yeteneği ve dayanışma potansiyeli yüksektir. Ancak darbe girişimi gibi devlet mekanizmasında ikiliğin ortaya çıktığı durumda nasıl bir sonuçla karşılaşacağı konusunda 15 Temmuz’a kadar kesin bir cevap verilemeyeceği söylenebilir.

En başta söylemek gerekirse 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında devletin kurumsal kapasitesinin oldukça güçlü olduğu görüldü. Öyle ki, darbe girişimi ortaya çıktıktan çok kısa bir süre sonra Ankara ve İstanbul Cumhuriyet Başsavcılıkları yaşanan süreç hakkında resen soruşturma başlattı, olayla ilgili görülen çok sayıda kişinin gözaltına alınması talimatı verildi. Diğer illerde de savcılıklar ve kolluk güçleri kısa sürede harekete geçtiler. Güvenlik güçleri yargı tarafından verilen gözaltı kararlarını hemen uygulamaya başladılar. Dikkat çeken bir başka durum, güvenlik başta olmak üzere kamu hizmetlerinde herhangi bir aksama yaşanmamasıydı. Darbe girişiminin anlaşıldığı ilk andan itibaren kolluk birimlerinin mensupları göreve çağrıldı. Tüm gece boyunca gerek geleneksel gerekse de sosyal medya üzerinden vatandaşlar yaşanan süreci tüm aşamalarıyla takip etme imkanı buldular.

Darbeciler, TÜRKSAT’ın Ankara Gölbaşı’nda bulunan merkez tesisine giderek iletişimi kesmeye çalışsalar da orada bulunan görevliler canları pahasına buna izin vermediler. Darbecilerin saldırısı sonucu iki TÜRKSAT görevlisi şehit

21 Michael Mann, “The Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results”, *European Journal of Sociology* 25, sayı 2 (1984): 185-213.

22 David Delfs Erbo Andersen, Carl Henrik Knutsen ve Svend-Erik Skaaning, “Dimensions of State Capacity and Modes of Democratic Breakdown”, *Political Studies* 74, sayı 2 (2026): 815-840, 823.

oldu.²³ TRT binası kısa bir süre darbecilerin eline geçti ve darbeye dair bir bildiri de okutuldu. Ancak vatandaşların desteğiyle darbeci binadan çıkarıldı. Böylece karartma yoluyla algıların şekillendirilmesi veya gerçeklerin gizlenmesi gibi bir durumla karşılaşmadı. Güvenlik ve yargı bürokrasisinde bir zaaf yaşanmaması için önlemler alındı.

16 Temmuz 2016'da *Resmî Gazete*'de yayımlanan kararnameyle Genelkurmay Başkanlığına Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar'ın vekalet etmesine karar verildi. Böylece darbecilerin elinde derdest halde bulunan dönemin Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar görevine dönene kadar bir boşluk doğmaması sağlandı. Aynı gün, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) tarafından FETÖ'ye üye oldukları değerlendirilen görevdeki 2745 hakim ve savcı önce açığa alındı, ardından adli mercilerce bunlar hakkında gözaltı kararı verildi.²⁴ Böylece FETÖ militanları tarafından yargı kararı yoluyla darbeyle mücadele çabalarına sekte vurulması engellendi.

15 Temmuz'dan hemen sonra hem darbecilerin bundan sonra girişebilecekleri muhtemel hamlelerin önünün kesilmesi hem de kamu hizmetlerinde bir aksama olmaması için çok sayıda kanun hükmünde kararname (KHK) yayımlandı. Darbeden hemen bir hafta sonra 23 Temmuz 2016'da yayımlanan 667 sayılı KHK ile "millî güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen FETÖ/PDY aidiyeti, iltisakı veya irtibatı belirlenen" çok sayıda okul, öğrenci yurdu, vakıf ve dernek, üniversite, sendika, konfederasyon kapatıldı.²⁵ Aynı KHK aracılığıyla FETÖ ile ilişkileri nedeniyle görevlerinden ihraç edilecek kamu görevlilerine ilişkin usul ve esaslar belirlendi. Bunun ardından kamu kurum ve kuruluşlarından FETÖ ile iltisaklı görevlilerin tespit edilerek ihraç işlemlerinin gerçekleştirilmesi için isimlerinin Başbakanlığa gönderilmesi istendi. Çıkarılan KHK'lar ile hukuki süreç tamamlandı ve FETÖ ile iltisaklı olduğu değerlendirilen kişiler kamu görevinden çıkarıldı. 125 bin 678 kamu görevlisi ihraç edilmesine rağmen²⁶ hizmetlerin yürümesi açısından bir aksaklıkla karşılaşmadı. Özellikle Emniyet teşkilatı ve Silahlı Kuvvetlerde bir güvenlik zaafı oluşmaması için liyakat ilkesi gözetilerek hızlı şekilde çok sayıda yeni personel alındı. Aynı şekilde, Yargı teşkilatı da ciddi bir değişim sürecinden geçti. 18 bin civarındaki hakim ve savcının yaklaşık dörtte biri ihraç edilmesine rağmen adalet hizmetleri aksama yaşanmadan devam etti. Daha sonra yeni alımlarla oluşan hakim ve savcı açığı kapatıldı.

”

15 Temmuz'da tıpkı siyaset kurumu ve toplum gibi devletin kapasitesini yansıtan kamu aygıtının tüm birimleri de neredeyse tamamen darbe girişiminin dışında kaldılar ve hatta kendi görev alanları çerçevesinde darbecilerle mücadele ettiler.

23 "Türksat'ta Görevli 2 Personel Şehit Oldu", Anadolu Ajansı, 25 Temmuz 2016.

24 "2 bin 745 Hakim ve Savcı Hakkında Gözaltı Kararı", Anadolu Ajansı, 16 Temmuz 2016.

25 "Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname", *Resmî Gazete*, 23 Temmuz 2016, erişim 29 Haziran 2026, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm>.

26 İsmet Karakaş, "OHAL Komisyonu Çalışmalarını Tamamladı", Anadolu Ajansı, 23 Ocak 2023.

Öte yandan darbe gecesi kurumlar arasında güçlü bir eş güdümün sağlandığı da görüldü. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve güvenlik kuruluşları başta olmak üzere kamu kurumları fiilen oluşturulan kriz masasında bir araya geldiler. Bir taraftan darbecilere nasıl müdahale edileceği ve alınacak önlemler kararlaştırılırken diğer taraftan da topluma doğru mesajlar verilmesi konusunda iletişim stratejisi geliştirildi. Bu süreçte, 81 il valiliğine ulaşılarak illerde gerekli tedbirleri alınması ve sokağa çıkan vatandaşlara moral desteği verilmesi istendi. Darbe girişimine katılmayan askeri birliklerin komutanlarının televizyonların canlı yayınlarına katılarak bu eylemi kesinlikle desteklemedikleri mesajını vermeleri sağlandı. Böylece darbe girişiminin sınırlı sayıda asker tarafından emir-komuta zinciri dışında yapıldığı gösterildi.

Hiç kuşkusuz darbe girişiminden devlet kapasitesi açısından alınacak dersler de vardır. Öncelikle uzun yıllar boyunca devlete sızan FETÖ'nün gücünün eriştiği boyut konusunda kimsenin tam bilgisi olmadığı anlaşıldı. Ancak darbe girişimi sonrasında görülen eksikliklerle konularla ilgili kapsamlı bir muhasebe sürecinden geçildi. Kamuya personel alımı ve görevde yükselme kuralları gibi pek çok konuda düzenlemeler yapıldı.

15 Temmuz gecesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan başlamak üzere üst düzey devlet yönetiminin tamamı görevlerinin başında kaldılar. Bu durum, devletin anayasal otoritesinin durmadan ve spekülasyonlara mahal vermeden devam etmesini sağladı. Böylece devlet kapasitesinin en önemli göstergelerinden biri olan otoritenin her koşulda korunması ilkesi korundu. Bunun yanında devletin güvenlik kapasitesinin zaafa uğramasına, örneğin yağma, saldırı ve hırsızlık gibi suçların artışına, böylece kaotik bir tablonun ortaya çıkmasına izin verilmedi. Darbeciler, Silahlı Kuvvetler içindeki bir azınlık olmanın ötesine geçemediler. Bunun dışında kalan tüm güvenlik güçleri darbenin karşısında konumlandı. Güvenlik dışında kalan kamu kurum ve kuruluşları da darbenin karşısında yer aldılar.

Sonuç olarak tıpkı siyaset kurumu ve toplum gibi devletin kapasitesini yansıtan kamu aygıtının tüm birimleri de neredeyse tamamen darbenin dışında kaldılar ve hatta kendi görev alanları çerçevesinde darbecilerle mücadele ettiler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'de darbeler, yıllarca demokrasinin konsolidasyonunu engelleyen en önemli faktörlerden biri oldu. Bu anlamda darbeler, yalnızca demokrasinin olağan akışını kesmekle kalmadı, aynı zamanda oluşturulan vesayet kurumları ve düzenlemeleri aracılığıyla cuntacı mantığın uzun süreler boyunca sistem üzerinde etkisini devam ettirmesini amaçladı. Tüm bu sürecin Türk demokrasinin kırılgan bir özelliğe sahip olması gibi bir sonuç doğurduğu söylenebilir. Oysa 15 Temmuz gecesi yaşanan gelişmeler, demokrasinin düşünüldenden daha dirençli olduğunu

gösterdi. Bu durumun oluşmasında öncelikle liderlik faktörünün önemini altını çizmek gerekir. Kuşkusuz Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderliği 15 Temmuz'da yaşanan teşebbüsün darbeye dönüşmesini engelledi. Ancak bunu salt o gece yaşananlarla sınırlı görmemek gerekir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk siyasi hayatında belki de amasız fakatsız, hiçbir şerh koymadan ve bahane üretmeden darbelere en net şekilde tavır koyan lider oldu. Cumhurbaşkanı, AK Parti iktidarının ilk günlerinden itibaren darbelerin sistem üzerinde bıraktığı etkileri silmek için aktif bir çaba harcadı. Yeni bir anayasa fikrinin üzerinde kararlılıkla durdu. Tamamen yeni bir anayasa hazırlanana kadar acil nitelikte bazı değişikliklerle demokrasinin ve siyasi özgürlüklerin güçlenmesi açısından gayret gösterdi. Dolayısıyla Erdoğan'ın darbe ve vesayet karşıtı tavrı doğrudan toplumun zihnine yerleşti.

Yaşanan acı tecrübelerin ve geçmiş darbelere karşı bir şey yapamamanın hüznünün de toplumsal hafızada yer ettiği görüldü. Demokrasiye sahip çıkmak isteyen milyonlarca kişi sokaklara çıkarak darbecilere karşı koydu. Son olarak devletin kurumsal kapasitesinin de altını çizmek gerekir. Yalnızca halk değil, devlet kurumları da darbecilere teslim olmadı. Başta güvenlik güçleri olmak üzere farklı kamu kurumları ilk saatten itibaren darbenin karşısında konumlandılar. Üstelik bu süreçte işlevlerini de yerine getirerek kamu hizmetlerinde ciddi bir kesinti ve aksama olmamasını sağladılar. Dolayısıyla 15 Temmuz darbe girişimi belki de darbecilerin de hiç hesap etmedikleri şekilde liderin, toplumun ve devlet kurumlarının kararlı tavrı, iş birliği içinde ve eş güdümlü hareket etmesi aracılığıyla başarıya ulaşamadı.

Elbette darbeyle ilgili unutulmaması gereken bazı hususlar da bulunmaktadır. Öncelikle bir örgütün devlet içine sızarak darbe yapabilecek güce ulaşması dikkat çekici bir meseledir. Nitekim darbe sonrasında kamu kurumlarının personel politikalarında önemli değişiklikler yapıldı. Benzer hadiselerin bir daha yaşanmaması için eğitim politikalarında bazı değişikliklere gidildi. Kısacası darbeden belirli dersler çıkarıldı ve buna göre çeşitli adımlar atıldı. Ancak vesayetle mücadelenin bitmeyen bir süreç olduğunun akıldan çıkarılmaması gerekir. Demokratik konsolidasyondan vazgeçilmesi ya da kurumsal zaafıların giderilmemesi FETÖ benzeri oluşumların sisteme sızma çabalarının sürmesini beraberinde getirecektir. Tüm bunların dışında 15 Temmuz gecesi, Türkiye'de toplum ve siyasetin gayet başarılı bir imtihan verdiği açıktır. O gece sergilenen direniş, bundan sonra darbeye yeltenecek olanların iki kere düşünmesini sağlayacak en önemli faktör olacaktır.

HAMİT EMRAH BERİŞ

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1998'de mezun oldu. Siyaset bilimi alanında yüksek lisansını aynı üniversitede, doktorasını ise Ankara Üniversitesi'nde tamamladı. 2010'da doçent, 2016'da profesör unvanlarını aldı. Önce Gazi Üniversitesi ardından Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevliliğinden profesörlüğe kadar farklı unvanlarla çalıştı. Üniversitedeki görevinin yanında 2014-2018 arasında Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığında müsteşar yardımcısı; 2018-2023 arasında Polis Akademisi başkan yardımcısı ve İç Güvenlik Fakültesi dekanı olarak görev yaptı. 2023'te Yükseköğretim Denetleme Kurulu başkanlığına, 2024'te ise halihazırda yürüttüğü Çukurova Üniversitesi rektörlüğü görevine atandı. Yayımlanmış on dört kitabı ve çok sayıda makalesi vardır.

On Yıl Sonra 15 Temmuz: Liderlik, Demokratik Dirençlilik ve Kurumsal Kapasite Açısından Bir Değerlendirme

Hamit Emrah Beriş

L 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin üzerinden geçen on yıllık süre, o gece yaşananları ve ardından gelen yeniden yapılanma sürecini daha geniş bir perspektiften değerlendirmek için yeterli bir zaman dilimidir. Bu analiz, Silahlı Kuvvetler içinde yuvalanan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen ve teşebbüs aşamasında bastırılan darbe girişiminin neden başarıya ulaşamadığını, birbirini tamamlayan üç temel etken olan liderlik, demokratik dirençlilik ve devletin kurumsal kapasitesi ekseninde ele almaktadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsında somutlaşan liderlik olgusu Weber'in karizmatik otorite ve bürokrasi çözümlemesiyle; darbeye karşı toplumun, siyasal aktörlerin ve devlet kurumlarının sergilediği mücadele demokratik dirençlilik kavramıyla ve son olarak kamu hizmetlerinin hiçbir kesintiye uğramadan sürdürülmesi ise altyapısal güç ve devlet kapasitesi olgularıyla ilişkilendirilerek incelenmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iktidarı boyunca kararlılıkla sürdürdüğü vesayetle mücadelenin toplumsal hafızada ve siyasi kültürde meydana getirdiği etkiyle 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat'ta yaşanan darbe ve müdahalelerin aksine 15 Temmuz'da darbeciler toplumsal bir taban bulamamıştır. Liderin kitlesel mobilizasyon çağrısı, toplumun mukavemeti ve başta güvenlik birimleri olmak üzere devlet kurumlarının eş güdüm içinde işlevlerini kesintisiz yerine getirmesi, teşebbüsün darbeye dönüşmesini engellemiştir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL

www.setav.org